

Úvodní kapitoly z filosofie [ETF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Úvodní kapitoly z filosofie \[ETF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Úvodní kapitoly z filosofie \[ETF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 30. 9. 1997

◆ lecture, Czech, origin: 30. 9. 1997

Úvodní kapitoly z filosofie [ETF UK] [1997]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Je to... a samozřejmě jde o to, jaké významy spojujeme s tím kterým slovem uvádět. Můžete malé dítě uvádět do jazyka? Tak jako uvádět do jazyka můžete ovšem uvádět také do filosofie. Ale obvykle se tím myslí nějaká *propedeutika*, to jest sdělování těch jednodušších poznatků, jimiž se ten připravovaný připravuje, aby porozuměl těm složitějším a tak dále. Tak nic takového.

To je jedna věc. Co to je filosofie? O tom nemůžeme říct nic. Především nemůžeme to říci dříve, než tu filosofii děláme. Není žádného legitimního platného vymezení filosofie z nějaké mimofilosofické pozice. A co je filosofická pozice, záleží na tom, jak to vymezím. Takže není na tom světě instance, která by dovedla rozhodnout, co je filosofie. Kromě filosofie samé, ale filosofie neumí myslet, filosofie nefilosofuje, to filosofují filosofové. A každý to říká jinak.

Ono je něco společného, že? Ale není to totéž. Takže my nemůžeme začít tím, že bych vyložil, co to je filosofie. Tím bych vás musel uvést do své filosofie nejdříve. A pak bych na základě toho kontextu vám mohl vyložit, jak já chápu, co to je filosofie. Není objektivního vymezení, co to je filosofie. Takže najednou si můžeme položit otázku, proč vlastně to patří na vysokou školu?

No patří to tam proto, že všem vědám by chyběla jedna disciplína. Co to je chemie? Je to chemický problém, co to je chemie? Někdo je vybaven laboratorí a teď má říct, co to je chemie. Tak aby zjistil, co to je chemie, tak co mu pomohou zkumavky, čidla, reakce nějaké analytické chemie? No chemik nemá prostředky, legitimní prostředky, které patří do rámce jeho vědy, aby vám přesně definoval, co to je chemie. On vám definuje, co je voda, H₂O, ale co je chemie, na to nemá prostředky.

Jsou vážnější problémy. Fyzik. Podívejte, jistě víte, to byla malá senzace, která pomalu rostla a dneska víme, že je to velká senzace, ten známý vzorec Einsteinův o vztahu mezi energií a hmotou. A tam je mimo jiné *C*. *C* je rychlost světla. Rychlost je dráha za čas. Čas ještě má svou vlastní, své vlastní písmenko, to je *T*. Fyzikové se neobejdou bez *C* a *T* a bez délek a tak dále. A zeptejte se fyzika, co to je čas, že? No fyzik není od toho, aby on říkal, co je čas. On je od toho, aby to měřil. On je od toho, aby matematicky zpracovávala data, aby to všechno fungovalo, aby to matematicky vycházelo. On pracuje s tím *T*, ale co to *T* je? To vám řekne, že to je čas. A co to je čas? No to není kompetence fyzika. Ten dokonce kdyby začal říkat, co to je čas, tak přestane být fyzikem. To je zapovězená záležitost, to je třináctá komnata pro fyzika. Tedy ne že jenom fyzik nemůže říct, co to je fyzika v rámci své vědy. Já vím, že to říkají, ale jak to říkají? To nepatří do fyziky. Fyzika nepatří do fyziky. Chemie nepatří do chemie. Biologie se nezabývá biologií, nýbrž živými tvory.

No a když to domyslíme, a já to teď nebudu rozvláčně dotahovat do detailů, prostě a dobře, vědění odedávna, od těch nejstarších dob – ono se nerozlišovalo vědění a věda, říkalo se tomu *epistémé* a stálo to proti *doxa*. *Doxa* je pouhé mínění. Vědění znamená vědět. No a teď se ukázalo, že vskutku vědět znamená vědět, že vím. Já nemůžu vědět a nevědět, že vím.

No a teď, co to znamená, když vědec něco dělá a neví, co dělá. V té laboratoři samozřejmě ten vědec ví, co dělá prstama a co tam mu dělá třeba nějaká kádinka, pod kterou má plynový hořák. To on ví, co dělá. Ale on přece není fyzikem proto, že si hraje s kádinkama. On si hraje s těma kádinkama docela přesným způsobem a musí psát protokol, co dělá, aby potom, když na něco přijde, aby se to dalo zkontrolovat. Každá věda je vědou jenom do té míry, pokud myslí. Když někdo špatně myslí, tak může mít skvělé, nejdražší přístroje, ohromně vybavenou laboratoř a nedojde k ničemu. Nemá žádné výsledky, protože to je špatně domyšleno, špatně promyšleno. On neví vlastně pořádně, k čemu šel, on si tam hraje, že? Čili myšlení patří k vědě. No ale když vědec myslí, tak on nemá vědecké prostředky, jak kontrolovat své myšlení. On myslí diletantsky. Když myslí o tom, jak myslí, tak vypadne ze své vědy. On musí kontrolovat své myšlení, jenže na to nemá prostředky. On to dělá jako nevědec, mimovědec, dělá to jako diletant. Ledaže by se vyučil ještě v další disciplíně, která mu to dovoluje.

Čili k vědění patří vědět, co dělám. A k vědě patří myšlení. Čili k vědě patří nejenom vědět, co dělám v

laboratoři, ale co dělám, když myslím, abych nedělal zbytečně ten pokus nebo abych ho neorganizoval tak, že je vlastně neplatný. Čili ke každé vědě patří kontrola toho, jak myslím. No vědci měli mnoho důvodů v minulosti, proč se distancovat od filosofie, že? Víte, že existovalo celé velké takové tažení, že filosofie byla považována za spekulativní disciplínu a věda, ta stojí na faktech, nic si nevymýšlí. To doufám nikdo z vás už nesdílí. Dneska už to snad nikdo nedrží z vážných lidí, i když to přežívá v podobě reliktů a to si pak budeme ukazovat, proč to neplatí. Ale ty důvody byly v tom, že filosofie sice spekulativní je a musí být, to je její povinnost, jenomže musí dát pozor, jak spekuluje. Nemůže spekulativně vymýšlet blbosti. A to se často stávalo. Takže filosofové musejí pochopit, že ti vědci s nimi měli špatnou zkušenost. Nu, ale vědci dneska už trochu napravili svou pověst, nebo když ne pověst, tak aspoň svůj charakter, ti praví. A teď rozlišovat, kteří jsou ti praví filosofové a kteří ne, to je další věc, to si necháváme, právě o to nám jde.

A pomalu si vědci na to zvykají. Čili ke každé vědě patří také určitá dovednost, která nepatří do té vědy, ale patří k ní, ne do ní, ale k ní, že totiž vědec je vybaven schopností a metodami, prostředky, jak kontrolovat své myšlení.

Teď musíme vědět ještě, že věda je takový velikánský podnik, to je jako soustava továren, kde samozřejmě jsou také dělníci, kde jsou inženýři, kteří prostě jsou tam proto, aby věděli, jak ten jejich provoz má fungovat a jsou za to odpovědní, ale nevědí, co všechno k té továrně patří, co všechno se tam musí *manažovat*, co tam musí být všechno pod technickou kontrolou. Oni mají jen svůj úsek. Ve vědě je tomu taky tak. Jsou vědci prvního řádu, druhého řádu, třetího řádu... To není podceňování, bez těch vědců druhého, třetího a dalšího řádu by žádná věda neobstála. Dneska je věda tak velká industriál... bohužel je tomu tak, ty časy individuálních vědeckých nadšenců pominuly. Dneska je to práce týmová, je to práce týmů, které jsou sestaveny z odborníků vlastně z celého světa, nebo aspoň z toho Evropou poznamenaného světa, ale nepatří k tomu jenom Evropané, jsou vynikající a také Nobelovu cenu dostávají Číňani a tak dále, Indové, ale pracují evropským způsobem.

Takže věda je takový obrovský komplex a tam musí být také lidé, kteří znají dobře svou věc, ale nedovedou to obsáhnout celé. Ale ti špičkoví vědci, na těch velice záleží, jak jsou filosoficky zdatní. A když nemají k dispozici vhodnou filosofii, tak všimněte si, když se octne jejich věda v nějakých potížích, tak ti vědci sami, když nemají o co se opřít, tak ti vědci sami začnou filosofovat. Nejsou na to připraveni a začnou filosofovat. My zas máme tady ten nejkrásnější příklad, to je situace moderní fyziky.

Moderní fyzika najednou zjistila, že tradiční logika nefunguje. Že prostě nejsou schopni v rámci tradiční logiky vyložit některé jevy, které zjistili. Platí to zejména třeba o kvantové fyzice, ale patří to třeba... platí to o astrofyzice a kosmologii. V obou těchto disciplínách prostě neplatí, že *ex nihilo nihil*, že z ničeho nemůže nic povstat. Nýbrž tyto obě disciplíny musejí počítat s tím, že z ničeho vyskakuje něco a zase to něco zaskakuje do ničeho, zase se [nesrozumitelné]. To se stává s virtuálními částicemi, ale to se stává také s reálnými částicemi. To se stává s celým vesmírem, který z ničeho najednou je tady velkým třeskem a najednou z ničeho nic ve velkém krachu nebo krachu, někteří tam dají ještě ten háček, aby to znělo lépe, zase zmizí. Že zachování energie neplatí. Jak je to možné? To už není věda? Není to věda v tom starém smyslu, je to věda v tom novém smyslu. A teď co s tím? A těch věcí je strašná spousta. Například, že zásadně, nikoliv z technických důvodů, ale zásadně nemůžete určit místo a rychlost třeba elektronu, který obíhá kolem jádra. Buď zjistíte, kde je, a nebo jakou rychlostí se pohybuje, ale oboje nemůžete najednou. Proč? Princip neurčitosti Heisenbergův. To všechno je něco, co fyzika zjišťuje, na co naráží jako na realitu, ale logika, tradiční logika od Aristotela počínaje, ta na to nestačí.

No tak co mohli dělat fyzikové, když filosofové by jim třeba nepomohli, oni si to mysleli, oni nesledovali ty filosofy, takže si začali vymýšlet svou vlastní filosofii. Začali si vymýšlet ty, například Maxwell si vymyslel toho démonka, toho čertíka, to je mýtus. Nebo si začali vymýšlet nějaké jiné věci, já to nebudu rozvádět. Prostě pokud tomu nevěnujete pozornost, považujte to za chybu svou, protože když víte tak jistě jako teologové, někteří to vědí úplně přesně, ještě než přijdou na fakultu, že celý tento svět je stvoření Boží, a nezajímá vás, jak Bůh tento svět stvořil, tak to je farizejství. Že vám stačí formule a

práskat s ní lidi po hlavě. Jaképak, jaképak, že se to vyvinulo? Bůh to stvořil. Ale jak to stvořil? To je ta otázka. Nevykládejte nikomu, že považujete za základní otázku víry, že tento svět je stvořen, když se vůbec nestaráte o to, jak to stvořování ty miliardy let tady na Zemi vypadalo. Takže pozor na to. Já to říkám také proto, že stále ještě přežívá princip dvojí pravdy. Že jedna je věřit a tam prostě ta zbožnost ukapávat od úst, to je jedna věc, a pak když dělám vědu, tam zase zbožnost nemá co dělat. Tak to ne. Tomu doufám žádný teolog, ale zejména žádný pořádný filosof nemůže odsouhlasit. Prostě pravda je jedna. A Rádl napsal už tedy v *Romantické vědě*, napsal, že pravda je najednou správná i mravná i zbožná. A kdykoliv jí něco z toho chybí, tak to není žádná pravda, je to lež. A čím více se ta lež pravdě podobá, tím je nebezpečnější. Není jednoduché rozpoznat lež. Lež není to, co je úplně jiné než pravda, naopak, taková lež není nebezpečná, každý ji pozná. Nejhorší lež je ta, která se téměř k nerozeznání té pravdě podobá. Čili pravděpodobnost je to největší nebezpečí pro filosofii to není otázka pravděpodobnosti ve smyslu statistiky, to je skutečně doslova to, co se podobá pravdě, je vždycky nebezpečné. My potřebujeme pravdu, a ne podobnost pravdě.

Tak. A to znamená, že musím vědět, co to je pravda. A co to je pravda, to je ještě horší než co to je čas. Žádná věda vám neřekne, co je pravda. Jenomže musíte dobře rozlišovat. Víte, že už staří říkali *Bene docet, qui bene distinguit*. Dobře učí, dobře vyučuje, kdo pečlivě a dobře rozlišuje. My musíme rozlišovat pravdu a postižení pravdy, pravdu a formulaci, kterou se pokoušíme pravdu vyjádřit.

Ne že jsou různé pravdy, jsou různá vyjádření pravdy. Jsou různé soudy, které se pokoušejí pravdu zachytit. Jsou různé celé teorie, koncepce, které se pokoušejí pravdu nějakým způsobem pochopit, uchopit. Ale v posledku pravda je to, co rozhoduje o tom, jaké ty koncepce jsou, zda jsou pravdivé, nebo ne. Nemůže žádná koncepce rozhodnout, co je pravda, nýbrž každá pravda rozhoduje... pardon, jediná pravda rozhoduje o každé koncepci, je-li správná, nebo není správná, a nakolik je a nakolik není.

Tohleto vyjádřil myslitel, který nemá velkou pověst v dějinách filosofie. Byl to Baruch Spinoza, také potom křesťanským jménem Benedict Spinoza, dítě portugalských rodičů, židovské rodiny. V Portugalsku byly na denním pořádku pogromy a mnoho židů se vystěhovalo, mezi jinými také rodina Spinozova, a jako malého ho vzali s sebou do Holandska. Holandsko tehdy byla taková nejliberálnější země, jedna z prvních demokratických zemí.

Spinoza, ač původem žid, tak se stal velkým vyznavačem Descartovým a kartesianismu. A Descartes, geniální, ale velmi nepořádný myslitel, nechal po sobě spoustu nedořešených věcí. A je také autorem jednoho filosofického trapasu, ostudy filosofické. To v dějinách filosofie máte, ty mají smysl jedině jako dějiny filosofických omylů. A my ty omyly musíme znát, jinak se jich dopouštíme vždy znovu. Znat dějiny filosofie znamená udělat všechno pro to, abychom neopakovali znovu některé omyly, které už jako omyly byly rozpoznány.

Filosofie nemůže mít pravdu. Filosof, každý pořádný filosof, Sokratem počínaje, nikdy o sobě nebude říkat, že ví, že zná, že má pravdu, že má na ni patent. Ne, filosof usvědčuje všechny ty, co říkají, že na ni patent mají, že ho nemají. To je úkol filosofie. Úkol filosofie není, aby vás poučila, nebo filosofové, aby vás poučili v tom, jak to je. To filosof žádný neví. Ale filosof vás může poučit, dobře vzdělaný, učený filosof vás může poučit, jak to určitě není.

Jediná určitost je, když odhalíte omyl, když odhalíte lež, podvod a tak dál. Ale ta pravda, ta vždycky zůstává pánem nad filosofií, ale také nad teologií a nade všemi vědami a dokonce nad uměním, prostě nad celým lidským životem. Nikdo nemá patent na pravdu. A tohleto je už u Sokrata. Pozdní tradice, legenda, najdeme ji u Diogena Laertského, říká, že první byl Pythagoras, který odmítl pro sebe titul moudrý, mudrc, *sophos*, jak bylo běžné tehdy. A říkal, že to je nesmysl člověku říkat *sophos*, že lidé nemohou být *sophoi*. *Sophoi* jsou pouze bohové. Moudrost je vyhrazena bohům, ale co zbývá lidem, je neutuchající láska k pravdě, přesněji k moudrosti.

Ale proč jsem se spletl? Já jsem se nespletl. My dneska už o moudrosti kdekdo nemluvíme s takovým nadšením, jako kdysi se mluvívalo. My už víme, že slovo moudrost je vždycky spojeno s konotacemi někdy nepřijemnými, s jakousi směšností, když Horníček říká svá moudra, tak to se někdy nedá

poslouchat. To je analogie toho odkapávání té zbožnosti, tak zas odkapávání moudrosti. Proto také, a jak jsem říkal, u Diogena Laertského je to velmi pozdní legenda, která to připisuje Pythagorovi. Nejstarší literární je v Platónovi. Je to na třech místech a to nejdůležitější je v *Symposiu*. A tam je totéž, jenom není uveden Pythagoras, což by mnoho neznamenal, není to žádný doklad toho, že Platón nevěděl o Pythagorovi. Platón neměl rád Pythagora a pythagorejce. A protože tohleto brali jako pozitivní věc, tak třeba z těchto důvodů nechtěl Pythagora jmenovat. Platón měl své lásky a antipatie a podle toho také ty dialogy psal. Všeobecně se má za to, že třeba rozdíl mezi tím, co je od přírody a co je umělé, poprvé udělali sofisté. Ale Platón v dialogu *Kratylos* předstírá, že s tím přišel Kratylos, což je žák Hérakleitův, takový divný žák Hérakleitův, žák, který chtěl předčít svého učitele tím, že radikalizoval jeho teze tak, že se staly naprostým nesmyslem.

Já bych ještě měl něco metodicky říct, teď se to hodí. Neočekávejte, že na zkoušku se připravíte za čtrnáct dní. S filosofií to nejde, já si myslím, že to nejde s ničím. Když se něco naučíte na čtrnáct dní, tak to zas zapomenete. Vážné předměty musíte dělat celou tu dobu studia a musíte to rozvrhnout, každý den každému oboru něco věnovat. To nejde udělat rychlíkem. Jsou věci, které se dají pochopit, jako matematika, a dohnat třeba dva tři roky za tři neděle, za čtyři neděle. Musíte mít talent, ale jde to. Ale jazyk se nenaučíte za čtrnáct dní a ani za dva měsíce. No a prostě musíte trénovat, to prostě nejde jinak. Takže doporučuji, abyste četli. A teď, proč to říkám, že byste měli co nejdřív začít, zejména pokud jste už v druhém roku některý – nejsou tady jen prváci – měli byste začít číst a ne jenom o filosofech, ale zejména ty filosofy. Není potřeba číst všechno, ale to, co čtete, musíte číst pořádně. Zpočátku stačí v překladech, potom zkuste si to někdy číst tak, že máte originál a překlad, a sami si poznejte, co to je číst v překladu.

To jsou hrůzy. A nemyslím tady třeba na překlady Kierkegaarda, které teď máme tady v hrůzném překladu, ale jsou i překlady slavných lidí, Václava Černého, Bergsona, *Dvojí pramen*, že, kde jsou věty, které nejsou v originálu a naopak v originálu jsou věty, které nejsou v překladu. Nebo to dává úplně jiný smysl a hezky se to čte. Václav Černý.

Tedy překlady jsou proto, abyste nemuseli každé slovo vyhledávat ve slovníku. Je to něco jako bývaly takové ty slovníky k Ovidiovi, že prostě tam byla ta jednotlivá slovíčka seřazena podle toho, jak se vyskytovaly ty výrazy v textu básně. A nemusíte v tom listovat, máte hned vždycky to slovo přeloženo tak, jak to jde za sebou. Čili něco takového je dobrý překlad, který občas také je třeba malinko kontrolovat, ale jinak nespolehejte na překlady.

A to zejména ve filosofii a v teologii. Nespolehejte na překlady. Proto je třeba číst Bibli v originálu, pač překlady, ani *Kralické*, ani zejména *Ekumenický překlad* není spolehlivý. S tím musíte počítat. Proto vy jako odborníci na teologii musíte umět číst hebrejsky a řecky. Ono to i při největší genialitě nejde přesně přeložit. Ale bohužel teda třeba ten *Ekumenický překlad* je nesmírně nivelizující. Že tam to už, když to srovnáte s *Kralickým*, tak ten *Kralický* je bohatší, plnobarevnější, ten *Ekumenický* je – tam je spousta věcí ztraceno, ale zejména, když to zkontrolujete, tam je i nesprávná teologie. Někdy to vidí i teologové, ale někdy to mohou připomenout také filosofové, že.

Třeba jedním z mých témat – a já se o tom zmíním, přijdeme k tomu – je, že to, čemu se v křesťanské tradici říká víra, vůbec není to, co měl na mysli Ježíš. Že to je prostě sice jedno slovo, ale myslíme tím úplně něco jiného. A teď si představte, že když tohleto teologové neberou a překládají Nový zákon, to se stalo právě, že *pistis theu* překládají víra v Boha. Tam je genitiv. „Mějte víru Boží,“ přeložili *Kraličtí*. *Ekumenický překlad* má „mějte víru v Boha“.

No tak proč se pak hlásíme ke Kristovi, proč se hlásíme k Ježíšovi, který nemluvil o víře jinak než absolutně? On nikdy neřekl – co můžeme soudit tedy z evangelií – nikdy neřekl nic o víře v Boha nebo na Boha nebo víře v sebe a tak dál. Ta formulace teprve pozdní, začalo to už helenizovaným Židem Pavlem z Tarsu a pokračovalo to dál, ale víra u Ježíše je sama o sobě. Buď víru máte, nebo nemáte. A když máte víru jako zrno hořčičné, tak ona roste. A nikde tam Bůh žádnéj není. To tam doplňují interpreti. Víra je nakloněnost k činu, říká Rádl. To je lepší než říkat víra v Boha. Nebo můžeme říci ve Starém zákoně

to slovo je vlastně stejné pro víru i pravdu. Proto také už v *Septuagintě* Židé, kteří to dobře znali, tak měli potíže, jak to přeložit do řečtiny, to *m-n*, *emuna*, *amen* a tak dále, [nesrozumitelné], jak to přeložit do řečtiny. A někdy to překládali jako pravda, někdy jako víra. To jest v *Septuagintě* někdy jako *aletheia*, někdy jako *pistis*. Ale to už je počítání.

Čili pozor na překlady. A to platí také pro teologické dnešní překlady nebo dnešních autorů a filosofické překlady, ať už klasických autorů, nebo dnešních autorů. Prostě je potřeba se propracovat k tomu, že pokud možno, když si oblíbíte nějakého filosofa – a byl bych rád, abyste si oblíbili, poněvadž jinak budete špatní teologové, když nebudete mít svého filosofa, od něhož se spoustu věcí naučíte, a je jedno kterého, to prostě mezi tím jsou rozdíly, jde o to se naučit určité metodě práce s myšlením – a to vás naučí každý pořádný filosof. A nemusíte na něj přísahat. Ale naučí vás to. Ale musí být velkej. Nesmí to být třeba Erich Fromm, kterýho každě rád čte, že, pěkně se to čte, ale nenaučí vás nic.

A tak dále, já budu takhle občas nadávat na různé, tedy musíte číst pořádné filosofy. Od těch se něco naučíte. A nemusíte s nimi souhlasit, poněvadž se naučíte právě, když nesouhlasíte, ne když souhlasíte. Když souhlasíte, tak se ničemu nenaučíte ve filosofii. Tam musíte chytat každého autora za slovo a hledat, kde dělá chybu.

No tedy, vraťme se tedy k tomu. Najednou teď vidíme, že my nevíme už dneska, nebo většina lidí, většina křesťanů neví, co to je víra v tom ježíšovském anebo starozákonním smyslu už, pač Ježíš navazuje na proroky, že, on navazuje na tu starozákonní tradici. Cituje stále malé proroky, zejména malé proroky. Že my tomu už nerozumíme. My tomu dáváme nějaký význam a nekontrolujeme se, že děláme chybu. To je jedna věc.

A protože právě byla řeč o tom víra, pravda patří k sobě, že my se musíme dneska pokoušet to pochopit tak, aby to bylo tak, jak to myslel Ježíš. Co nejbliž se k tomu dostat. A ne držet tradici. V čem spočívala reformace? Zpět k Písmu. Ale my i v Písmu musíme jít k Ježíšovi, a ne k Pavlovi. Že, tam máme tu diskusi o tom: já jsem Pavlův, já jsem Petrův, že. Ne, prostě my musíme jít k tomu, jak to myslel on, my to musíme pochopit, jak to myslel Ježíš. K tomu nám teologové pomáhají. K tomuhle vám například může jeden z Bultmannových žáků, Gerhard Ebeling, velice dobře pomoci, přesvědčivě, protože provede jakousi statistiku, jak to vypadá v těch logích a tak dále. To se k tomu později dostáváme. Ale tady najednou vidíme, že v *Septuagintě* dochází k zvláštnímu setkání, střetnutí a takové divné kombinaci, syntéze říct, jestli *synkrezi* anebo *syntéze* nebo jak to nazvat, musíme to případ od případu posuzovat, že najednou se roubuje starozákonní myšlenka na helénistické tradice, na helénistické myšlení a termíny té v době helénismu už upadající filosofie, že? I když zajímavé, ale přece jenom co je to proti těm vrcholům v Platónovi, Aristotelovi. Bere to a dostává se do jakéhosi babylonského zajetí řecké filosofie.

Takhle vzniká teologie. Teologie není vynález křesťanský. Teologie je vynález řecký. A to vynález filosofický. Přesně řečeno, teologie začala v tu chvíli, kdy začala filosofie. Všichni filosofové bez výjimky, ti nejstarší, mají jakési představy o bozích. A tyto představy jsou ostře stavěny proti Homérovi a proti Hesiodovi. Filosofové kritizují ty lidové představy, ty sdílené představy tehdejších zbožných, náboženských lidí a proti nim stavějí boha, jak ho oni chápou. Totiž oni filosoficky chtějí vytvořit správné pojetí boha a dělají to tak, jako to dělají geometři s trojúhelníkem, že vymýšlejí tak čistě a přesně boha, jako geometr vymyslel trojúhelník nebo čtverec nebo co já vím. A takové to povídání o bozích, to je nesmysl.

Ale jo, třeba bůh, když je vzduch. A teď ne vzduch tenhle tady kolem, ale vzduch jako *arché*. Nebo nemusí to být, třeba u Thaléta je to jinak. Thalés má *arché* vodu. Všechno je voda. Vzduch je vypařená voda a země, to je ztuhlá voda. Všechno je voda. A z vody všechno žije. My tomu můžeme rozumět, ale důležité je, že tam je jakýsi předpoklad něčeho, z čeho všechno vzniká a do čeho zase zaniká, jak to zase říkal Anaximandros, že? To je *arché*. *Arché* je to, co je na počátku a co vládne. Nejenom, že to je na počátku jako první, ale on je to první stále. Jako vládce je ten první, ale ne že včera byl vládce a dneska už není. Ne, on vládne stále. Tak *arché* je to první, ale to vládoucí.

A teď to byla myšlenka, která filosoficky napodobovala tu geometrii. A odtud tedy máte takové ty

představy, jako že bůh je nehybný, že? To je předsockratická myšlenka, Xenofanova, ale najdeme ji a většinou se připomíná jako Aristotelova, že? Aristotelés tady navazuje už na nějaké předchůdce, ani je nejmenuje někdy, někdy jmenuje anebo kritizuje; zásadně, když jenom kritizuje, tak je radši nejmenuje, jenom rád dává na odiv svou oblibu v Démokritovi. To je takový pro mě nepochopitelný druhořadý filosof, naočkovaný.

Aristotelés říká, že bůh je první příčina. To je definice, že prostě musíte nejdřív uvěřit jedné věci – uvěřit ne ve smyslu hebrejském a Ježíšovu, nýbrž uvěřit ve smyslu jako běžném, prostě dát za pravdu, i když nevíte proč. Musíte uvěřit, že panuje kauzalita, že? No a když na tenhle ten předsudek skočíte jako na lep, a když tedy se ptáte: „No, když tohle to je následek nějaké příčiny, no tak co ta příčina? Ta zas je následkem nějaké jiné příčiny a ta příčina předtím, ta zas je následkem nějaké další příčiny,“ a tak dál. A teď je otázka, to je právě okopčil Aristotelés u Démokrita: „Je možno jít do nekonečna v těch příčinách?“ Nikoliv, někde to má konec. Je jakási poslední příčina, ke které přijdeme, tedy první, podle toho, odkud se díváme. První příčina. A ta je příčinou všeho. No máte tady Aristotela, máte tady Tomáše Akvinského, máte tady celý středověk, kromě toho konce. Prostě první příčina. Bůh jako první příčina.

To je ten bůh filosofů, o kterém mluvil Pascal, že? Ne bůh... Víte, Pascal měl takové jakési vidění – psychiatři by řekli, že měl úraz nějaký psychický – a potom nosil v *škapulíři* na papírku napsané tohle to heslo: „Nikoli bůh filosofů, ale bůh Abrahamův, Izákův, Jákobův.“ Stavěl tohle proti sobě. To se vždycky často cituje, z Pascala se znají asi tři čtyři takové citáty a jinak se nechte, to je chyba. Má tam taky bláznivě věci v *Myšlenkách*, má tam upadlé věci, to musíme vědět. Nemůžeme se chovat jako slávisti nebo sparťani, že prostě uznáváme jenom svůj nějaký tým filosofický a neuznáváme ty druhé. Pascala, já mám Pascala strašně rád. Byl to velmi hluboký myslitel, byl to skvělý matematik. Mně imponuje právě také tím. Říkal někdy nesmyslné bláboly, jako například obchodnický přístup: „No, my nevíme, jestli je bůh nebo není bůh. Ovšem kdybychom předpokládali, že je, a chovali se podle toho, a on nebyl, tak se nic tak moc nestane. Ale kdybychom předpokládali, že není, a on by byl, tak je průšvih. Tak je lépe předpokládat, že je bůh.“ No to je přece ubohá myšlenka.

Ovšem Pascal to nevydal. Pascal měl nápad, napsal to na lísteček, prošpikoval takovým hřebíkem, navlíkl to na provázek, a v sínce, kde bydlel, tam mu visely od trámů provázky a na ty vždycky, kam to patřilo, tak to na to navlíkl. Pak umřel a nestačil to přepsat a nestačil udělat korektury. Takže to v *sackumprásk* všichni vzali a vydali to. Pak se ukázalo, že ani to na těch provázcích nebylo tak dost logicky, takže existuje ještě druhé vydání, které to trochu čísluje jinak. A mezitím jsou perly, kusy zlata a naprosté bláboly. A musíme si vybrat. Těch naprostých blábolů tam není mnoho, a je jich tam přece jenom pár. Je to strašně zajímavý myslitel. Takhle musíme přistupovat k velkým myslitelům. Zejména my protestanté máme k Pascalovi a před ním k jeho předchůdci, třeba Augustinovi, máme vřelý poměr. A naopak třeba nemáme rádi Tomáše Akvinského. Je to chyba, to je náš teologický předchůdce. To bylo ještě před rozdělením protestantismu a katolicismu. To je náš předchůdce. Kde by byla Husova teologie bez Tomáše Akvinského? Samozřejmě komentuje to, co bývalo zvykem, běžné učebnice, ale to všechno, ten Tomáš, to je ohromná síla.

Jenomže to je právě to pořečtění křesťanství, pořečtění hebrejská tradice, a teď se to tam sváří. O tomhle také musíme něco vědět a musíme o tom také trochu mluvit. Takže to je další věc, proč je potřeba se podívat na dějiny filosofie.

První věc je, já jsem to vlastně nedotáhl řádně. Jestliže chemik a fyzik, když chce kontrolovat své myšlení, tak musí být trochu filosoficky připozdílý. Nemusí být filosofem aktivním, ale musí o tom něco vědět. Totéž platí pro teologa. Pro teologa to ovšem platí ještě o to víc, že ačkoliv až donedávna všechny vědy se vlastně vydělily z filosofie, takže mají ten filosofický základ a bez něho by neobstály. Kdyby filosofie najednou byla vypuštěna z vysokých škol a z vědeckých ústavů, tak ta věda bude na tom stejně jako tygři na Sibiři nebo sněžný muž v Himálajích, jestli už nevyhynul, jestli to není pouhá legenda. Prostě to všechno vymizí, věda není samospasitelná, věda nemůže fungovat dál, to jenom nějaký čas by to ještě jelo bez toho ducha.

Ale pro teologii je tady ještě jiná věc, a to je to, čím jsem začal, že teologie je vynález řecký a že teologie původně je vlastně – ne název, k tomu se dostanu, ale ten způsob teologického myšlení je vlastně součástí filosofie. A že všichni první teologové byli zároveň první filosofové. A to tak, že přímo třeba...

--- (s2_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Mluvit o tom, že bohové vznikají, že se rodí nebo že zanikají nebo že umírají, je bezbožné proto, že se pak připouští, že někdy bohové nejsou. Takže už to je bezbožné pro některé filosofy. To je ten způsob filosofického uvažování. Ne nějaká přirozená zbožnost, nýbrž prostě kdo říká, že Bůh se zrodí, tak říká, že než se zrodil, že nebyl. To je [nesrozumitelné], to je bezbožnost. Takhle domýšleli ti filosofové tu svou *theologii*.

Většinou to vždycky šlo tím směrem, že ta filosofie ve všem napodobovala tu geometrii a tedy také v té *theologii*. Slovo *theologie* je poprvé, tedy v množném čísle, různé *theologie*, u Platóna v *Politeii*. Tam si můžete najít, že je to v souvislosti s kritikou Homéra a Hésioda, že podle těch řeckých bájí, které byly kodifikovány Homérem, eventuálně Hésiodem, třeba Kronos, otec Diův, požíral své děti, protože mu bylo věštbou předpovězeno, že jedno z jeho dětí ho připraví o vládu. No a tak když se mu narodilo dítě, tak ho prostě sežral.

Takže měl v břiše celou řadu malých bůžat, ty nemohly umřít, poněvadž božské děti jsou nesmrtelné. Takže se mu to v břiše hemžilo, no ale on byl spokojený, že nemohly vyrůst a nemohly ho ohrožovat. Až ho jednou podvedla manželka nikoli běžným způsobem, nýbrž tím, že mu podstrčila kus kamene, který byl obalený nějakou kůží zvířecí, řekla mu, že to je jeho další syn. On to pozřel, byl uklidněn. Manželka mezitím nejmladšího umístila na dalekém ostrově, tam ho nechala vychovávat, aby o tom superbůh nevěděl. Žádný superbůh velký Bůh to nebyl, když mu takové věci unikly.

Řekové si představovali ty bohy opravdu tak lidsky. Uniklo mu to a pak tento nejmladší z jeho synů opravdu, když vyrostl, tak se vrátil, tatínka vykuchal, pustil všechny své bratry a sestry, učinil z nich své komonstvo, tatínka spoutal a nechal hlídat spřátelenými giganty v Hádu a měl pokoj od tatínka i od jeho divné mánie a stal se jako nejmladší pánem všech bohů. Poněvadž všichni byli starší, ti už prostě byli sežraní, kdežto on ještě byl čerstvě narozený.

Platón nebyl první, Hérakleitos například říká, že Homér by měl být mrskán veřejně. Těch filosofických kritiků byla celá řada. Platón se k tomu kloní také, říká, že to je skandál, a největší skandál je tohleto vypravovat malým dětem. Potom si budou myslet, že oni to můžou dělat taky, když to dělají boží. Což je osvícenská kritika, která nerozumí, proč to vůbec v tom Homérovi je. My si to hned řekneme, abych to nezapomněl.

Platón tam říká, že takovéhle věci se přece nemůžou říkat dětem, i kdyby byly pravda. I kdyby bylo nutné ji tradovat, tak aby o tom věděl co nejmenší počet lidí a aby náklady s tím spojené byly co největší, to jest oběť, velikánská oběť, kterou by musel přinést ten, kdo měl být zasvěcen do toho, že opravdu ten Kronos požíral ty děti.

Je to tak zvláštní, že i ta pravda tomu filosofovi Platónovi by dost vadila. To je velmi zajímavá věc. Ale teď k tomu – Platón prostě jako ten ještě nekritický filosof... kritika je už s Kantem, to nemůžeme vytýkat Platónovi, ale myslím to ještě v jiné věci. On nevěděl dost dobře, a ono to mnoho lidí neví do dneška, co to je *mýtos* a jakou funkci má zlé jednání ze strany Boha.

To si přečtete Eliadu, *Mýtos o věčném návratu*, nebo i jiné věci. Máme už řadu věcí přeloženo a ještě další budou vycházet. Je to velice zajímavá věc, Mircea Eliade, Rumun, religionista, filosofický nebo psychologický žák Jungův. On vlastně není pořádným filosofem, je to takový samouk, ale zajímavý, na rozdíl od Freuda.

Jakýsi samozřejmý předpoklad pro archaické lidi bylo, že je třeba napodobovat božské pravzory. A že je velmi nebezpečné si něco vymýšlet, protože když uděláte chybný krok, tak vás pohltí propast, kterou viděli v budoucnosti. Budoucnost je to, co všechno požírá. Přichází z budoucnosti ten čas, který všechno semele, všechno zlikviduje s výjimkou toho, co se pevně drží pravzorů božských, které byly jednou udělány a od té doby jsou skutečné. Tím, že se jich přidržíte, že je přesně napodobíte, vy se dokonce

identifikujete s tím pravzorem, a tak se zachráníte.

Je to kuriózní učení, zvláště když to takhle filosoficky je reinterpretováno, protože lidé se domnívali, že se zachrání tím, že se sami sebe vzdají a stanou se tím pravzorem. Oni se vlastně vzdávali své jedinečnosti, jak my to dnes cítíme. Oni napodobovali až do sebeztotožnění ten pravzor a tím ztráceli svou individualitu. Tohle prohlédli v starém Izraeli a proto tam je tak nesmírně důležitý vynález a objev zároveň – totiž že každý člověk tváří v tvář Bohu je jako on, jako jedinečný. Že Bůh zná každého jménem, podle jména. Že tady nejde o to, že tady je Bůh, který někde trčí a vy se s ním musíte ztotožnit a vplynout do něho, ponořit se do božstva. Ne. Vy musíte žasnout nad tím, že jako člověk, jako syn člověka, se ten Bůh na vás obrací. Kdo jsem já, že se ke mně vůbec Bůh obrací? Jak to, že se na mě rozpomíná? Tohle je ten obrovský úžasný zážitek těch starých Izraelců. Samozřejmě ne všech, protože celé to brojení proti modlám, modlaření, proti smílnění pod každým dřevem zeleným a tak dál, to je všechno nesené tímhle, že člověk ztrácí sám sebe. Že dělá věci, které jsou už předudělány, že už to tady nějak je a on se k tomu jenom přidá, jen se s tím ztotožní.

Tedy to je skutečně obrovský rozdíl. A Řecko, ačkoli kupodivu je jednou z kolébek takzvané demokracie, je jednou z kolébek té evropské tendence k sebepoznávání, sebeprozkoumání. Víte, že ještě před filosofií tady byl nápis, ta výzva ve svatyni před vstupem, ještě daleko před svatyní, ještě před vstupem: Poznej sebe sama, *gnóthi seauton*. Pořád ještě tam tomu chybělo to, co bylo v té hebrejské tradici, kde člověk ví o své ničemnosti, o tom, že je červ, ničeho hoden. A zároveň je úžasle orientován k tomu, aby viděl, naslouchal, že Bůh se o něho stará, že Bůh ho zná, že Bůh na něm něco chce, že od něho něco očekává. To je obrovská záležitost, která pak má dlouho trvající staletí, tisíciletí, téměř tři tisíce let trvající a ještě dále bude trvat vliv na evropské tradice, myšlenkové, ale mravní, duchovní a tak dále. Takže my tady máme ty dvě tradice, řeckou a hebrejskou, a má to velký význam, my musíme vědět, co která říká. A když se mluví o *immitatio Christi*, tak prosím vás je velké nebezpečí, abychom to nechápali jako ztotožnění s pravzorem. Proto máme také v evangeliu – je to tam ne příliš zdůrazněno a mnoho lidí si toho nevšimne, ale je tam obrana proti tomu – že Ježíš není archetyp, který bychom měli napodobit nebo dokonce se s ním ztotožňovat, jak to dělali mystici i křesťanští. Nýbrž Ježíš sám říká: „Co se díváte, co já dělám, jaké divy, i vy budete dělat a více nadto.“ To je ta hra proti tomu ztotožňování, proti té identifikaci s Ježíšem Kristem. Ježíš Kristus je něco jiného než archetyp.

Na to se zapomnělo a tady právě bych chtěl připomenout to, co mě osobně naučil právě Mircea Eliade. On se naučil od Junga užívat termínu archetyp, kterého jsem teď už několikrát použil. Archetypy jsou u Junga dvojí: jsou individuální, to jsou archetypy toho typu, jako že každé dítě, pokud není z rozpadlé rodiny, má takový základní zážitek vztahu k matce a vztahu k otci. Matka je mu nějak blíž a otce se trochu bojí, ale na druhé straně zas, když náhodou má otec náladu, tak je to takový svátek, že si s ním zahraje. Maminka si s ním hraje pořád, to není žádný problém, dává mu jíst, pere na něj, myje ho. A tatínek má jednou kousek času a dítě je blažené s tatínkem. Tedy tohle je něco jako vytváření individuálního archetypu. A potom, když je člověk velký, tak mu ten tatínek nějak chybí, buď mu umře, nebo už je starý a nemůže se o něj opřít, a tak si přenesení ten svůj vztah k otci na Boha. Takže vztah k Bohu podle psychoanalytiků, zejména u Freuda je to naprosto jasné, je jakýsi restrukturovaný vztah k otci. A ten vztah k otci je všelijak problematický, jinak u děvčat, jinak u chlapců, Oidipovský komplex a všechny tyhle blázniviny kolem toho k tomu patří.

Pak je ještě druhý typ archetypů, to jsou archetypy kolektivní, ty se předávají tradicí. Ty jsou společné pro celou společnost a dítě do toho vplouvá samostatně. Například, abych řekl příklad, já jsem ve svém útlém dětství byl obhospodařován zejména babičkou a babička měla takovou jednu nectnost, že se strašně bála bouřek. Jakmile začalo někde hřmít, tak babička, ať se dělo, co se dělo, prostě sundala boty a tak, jak byla oblečená, vlezla do postele a přikryla se peřinou. Já jsem se naučil bát bouřky od babičky. Ona se bála, tak já jsem se bál taky, to je ten archetyp.

Najednou jsem byl o prázdninách, kdy otec měl na mě takovou chvíli, šli jsme spolu v lese a najednou začalo bouřit. Já jsem se začal strašně bát a on mi řekl: „Čeho se bojíš, vždyť to je jen příroda.“ Já pendrek

věděl, co je příroda, mně byly nějaké tři roky. Pendrek jsem věděl, co je příroda. A já jsem se uklidnil, poněvadž jsem najednou měl druhý archetyp: nebát se bouřky, že to je něco jenom zajímavého, ono to bouchá, občas dokonce taková světýlka. Tady vidíte, jak spolu komunikují a jsou ve sporu různé archetypy. A teď si můžete vybrat. Archaický člověk si může vybrat. Takže byl druhý archetyp. Jenže v dějinách starého Izraele je opět jeden obrovský vynález, a to je vynález antiarchetypu. Ten termín jsem si vytvořil sám. To nenajdete u Eliada, ale celou myšlenku tam najdete. Čili jenom to slovíčko jsem si vymyslel, protože se mi líbí; když se furt mluvilo o antikomunismu, tak já jsem si vymyslel antiarchetyp. Antiarchetyp je takový archetyp, který když chcete napodobit, tak musíte udělat něco jiného. Kdežto pravý archetyp musíte napodobit tak, že uděláte totéž. Nejdokonalejší příklad antiarchetypu je abrahámovské vycházení do neznáma. To byl ještě Abram, nepřejmenovaný na Abraháma, a Hospodin mu řekl, že má vyjít, opustit dům, opustit město, opustit zemi a jít. A bylo mu započteno za spravedlnost, že poslušně vyšel, aniž věděl, kam jde. To ještě opakuje apoštol Pavel, to vyšel neznámo kam a bylo mu to počteno za spravedlnost, to aspoň ještě cituje apoštol Pavel. A teď si představte napodobit někoho, kdo šel a nevěděl kam. Vy nemůžete jít tam, kam on šel, poněvadž vy už víte, kam došel Abrahám. Vy nemůžete jít do jeho neznáma, vy musíte do svého neznáma.

A co to znamená? Vy se nemůžete spolehnout na žádného Abraháma. Vy musíte prostě udělat to, co on, a to znamená ve svých podmínkách. Vy musíte jít do svého neznáma, to jest vy musíte být tak nejistí, kam jdete, jako byl nejistý Abrahám, a zároveň se tak spolehnout, že nejste sami a že nejdete do nějaké nicoty, jako se spolehl Abrahám. To je antiarchetyp.

Musíte udělat něco jiného, ne totéž, nýbrž něco jiného. A přesto ho napodobujete. Přesněji řečeno, vy ho nenapodobujete, poněvadž tam ta podoba je taková velmi abstraktní, vy se inspirujete. Inspirace, to je to, kvůli čemu jsou antiarchetypy, kdežto archetypy, ty žádají být napodobovány. Proto po mém soudu termín *imitatio Christi* je falešný.

Imitovat můžete jenom salám, imitace to je ten falešný uherák. Vy musíte převzít odpovědnost a udělat svůj uherák takový, na jaký se nezmůžou ani v Uhersku. To je smysl toho vícenadto, rozumíte? To je strašně důležité slovíčko vícenadto. To znamená, že Ježíš sám sebe nepovažoval za mez, za kterou nelze jít.

Tak, tady máme tedy tu druhou tradici. Co tedy vymysleli Řekové? Řekové vymysleli pojmy a ty přesné konstrukce, vzor byl v geometrii. Teď bych chtěl upozornit na to, že to má svou nádheru, to vymyšlení konstrukcí. To nesmíme jen tak pustit, opustit, nechat být. A já to říkám dneska zejména v této době, že je mnoho takzvaných filosofů, pseudofilosofů, falešných filosofů, tvářících se jako filosofové, ale *de facto* to filosofové nejsou, protože chtějí opustit pojmové myšlení a říkají, že každý ať si vymyslí nějaké své věci, každý má svou pravdu a pravdy je tolik, to známe z českého toho, pravdy je tolik, že nemá cenu, aby se o filosofii staral, že jsou důležitější věci, že pravda je záležitostí režimu řeči a tak dále. Postmoderní tendence, které nejsou jenom proti pravdě, ale jsou proti logice. Proč držet logiku? Jsou různé logiky, anebo já nechci žádnou logiku, logika je vlastně znásilňování lidské přirozenosti, což je pravda, samozřejmě. To mimochodem souvisí, až se budete učit o tom, co to je naturální teologie, co to byla ve středověku a jaký spor vznikl mezi Barthem a Brunnerem o naturální teologii, tedy o přirozenou teologii, a řada teologů, tady u nás to byl v minulosti Lochman třeba, který se samozřejmostí mluví o přirozeném myšlení.

Já tohle nemám rád, protože, i když vždycky to je trochu fór, ale myslí se to vážně, prostě přirozené nemyslí. To přece vidíme kolem sebe. Myšlení, to je řehole. Myšlení, to není uplývání představ, psi mají taky a zdá se jim dokonce leccos, trhají nohama při spaní a já nevím co všechno, ale myšlení, to je v evropské tradici, myšlení to znamená opravdu se přichytit tou myšlenkou, ne jenom nechat, co nás napadne, a zas to zapomenout, něco odvede pozornost, ne, prostě myslet trojúhelník, to může svítit slunce nebo pršet nebo hřmít, to můžete mít radost nebo brečet, trojúhelník je pořád trojúhelník. To nemá vliv. Vaše subjektivní stavy nemají vliv na to. Když jednou pochopíte, co je to trojúhelník, tak myslíte přesně totéž, co Thales na začátku, Pythagoras po něm a všichni geometři, Eukleidés a všichni

geometrii až do dneška. Co myslí trigonometrie, co myslí analytická geometrie, trojúhelník je naprosto totéž po věky od té chvíle, kdy ho první člověk pomyslel. A přitom nikde trojúhelník žádný není. To je výmysl, to je konstrukce. A konstrukce důmyslná. A ta konstrukce má jednu obrovskou zvláštnost, že když pochopíte, co je trojúhelník, a když někdo poprvé formuloval, co je trojúhelník, a to je možné definovat, definujeme ovšem nikoliv trojúhelník, nýbrž definujeme *de facto* pojem trojúhelníku a pomocí pojmu trojúhelníku teprve myslíme trojúhelník. Když to někdo poprvé udělal, a my to dneska můžeme naskočku udělat sami, to jest trojúhelník je, v předpokladu, že jde o eukleidovskou geometrii, je ta část plochy, která je omezena třemi přímkami, které se neprotínají v jednom bodě. A protože je tam slovo omezená, tak omezen je jeden ten trojúhelník. Všechno ostatní je aspoň v některém směru neomezené, poněvadž ta plocha je neomezená. To je naprosto přesný výměr trojúhelníku a jinak to nejde a je naprosto dostatečný. Vy nemůžete už nic přidat ani ubrat, až na to, že tím jste konstruovali něco, co vlastně neznáte. A vy máte ještě desítky let, staletí, tisíciletí před sebou, abyste zkoumali vlastnosti toho, co jste vymysleli. Když někdo poprvé vymyslel trojúhelník, tak neměl páru o středu kružnice opsané, vepsané, o těžišti trojúhelníku, o vztahu mezi délkou stran a úhly a eventuálně určitými funkcemi těch úhlů, o tangens, kotangens a tak dále, neměl páru, ale všechno bylo rozhodnuto. Vy něco vymyslíte a pak zkoumáte, co jste to vlastně vymysleli. Trvalo to skutečně až do nějakého toho 17., 18. století, analytická geometrie je velmi pozdní. A to všechno je už rozhodnuto tím, jak definujete trojúhelník.

A takhle chtěli filosofové definovat Boha a pak z toho vyvozovat, jaké jsou jeho vlastnosti. Poznávat Boha znamená nejdřív ho přesně definovat a pak všechny vlastnosti z toho vyplývají, jako pro geometra vyplývají všechny vlastnosti trojúhelníku, když ho přesně myslíte teď my musíme vzít v úvahu, že to není jen tak nějaká zavrženíhodná záležitost. A tahle možnost myslet tak přesně něco, tak že to je nezávislé na věcech, na národnosti, na tradicích, kulturách, prostě trojúhelník všude totožný. Ta identita toho míněného, to je cosi fantastického. A to vedlo některé filosofy k tomu, že byli přesvědčeni, například Kanta, že prostě je to rozumu uloženo, že to jinak nejde, že to je jakési *a priori*, že každá rozumná bytost v tomto vesmíru i v jiných galaxiích třeba, to ještě o tom nevěděl nic Kant, prostě pokud je rozumná – a jinak může mít třeba čtrnáct nohou a uši zelené až někam jako Laplace, já nevím, může vypadat kdovíjak a může se vyvinout z čehokoliv, z rostliny nebo z plaza nebo z čehokoliv – jakmile má rozum, tak má *a priori* a tudíž nemůže myslet trojúhelník jinak než my. To je taky velmi důležité, že to není naše zatížení, rasové zatížení, že lidé prostě nejsou schopni jinak myslet trojúhelník, ne, nikdo, kdyby byli psi schopni myslet trojúhelník, tak ho musejí myslet tak jako Thalés.

A není pravda, že s trojúhelníkem je to stejné jako s bohy, jak kritizoval Xenofanés, který říkal, že kdyby volí a krávy a koně a tak dále měli schopnost představ a představovali si bohy, tak by si je představovali také jako koně nebo krávy a podobně. Kritika antropomorfismu. Na trojúhelníku není nic antropomorfního. Když myslíte trojúhelník, tak to je myšleno tak, že už jej nikdo na světě, i kdyby to byl rozumný had, jaký byl v ráji, nejrozumnější ze všech zvířat, kdyby si myslel trojúhelník, musí ho myslet tak jako ten Thalés nebo jako ten Pýthagorás nebo jako my. Nejde to jinak.

Tak to je ten velký vynález Řeků a my ho nesmíme podceňovat. Bez toho by nebyla možná věda. Věda je možná jedině jako pojmová práce. A teď jsou určití filosofové, kteří říkají: „No jo, tak ve vědě prosím, tam ať si s tím hrají, jak umějí, ale dyť je to vlastně znásilňování. Jak to, že já nemůžu si představovat trojúhelník po svém? Kdo má právo tady mě zmermocerňovat, aby trojúhelník byl právě takový, jak to vymyslel Thalés?“ Taková spurná jakási nálada, která nechce uznat, a když už ví, že tady logika je, tak je to něco donucujícího, je to nepřírozené. Zase jsou někde na začátku filosofové, kteří si myslí, že vůbec myšlení je nepřírozené, zejména lidské, a že lepší jsou instinkty. To říká Bergson, že tedy proto savci nemají budoucnost a budoucnost má hmyz. To je samozřejmě jen v jedné knize a Bergson se k tomu nevrací, zejména o tom nic neříká třeba v té své poslední knize *O dvojím prameni mravnosti a náboženství*, ale ta koncepce tady je.

Tak v této situaci, v které dnes jsme, že ten řecký proud, ten řecký způsob myšlení, to pojmové myšlení řeckého typu, najednou přestává vyhovovat. Tak dlouho to vyhovovalo, celé vědy, celé rozsáhlé systémy

věd byly na tom založeny, a najednou to přestává fungovat. A teď je to hned důvodem k takovým těm fanfárám, které říkají: „No jo, ale to je jenom jeden režim, ta logika, a jinej režim zas má jinou logiku.“ A teď máme těch logik celou řadu a skutečně ten Stegmüller to vypočítává. Já jsem se tím nikdy nezabýval, mně šlo o to, aby byla jenom jedna logika, a pak jsem se radši dal na filosofii, poněvadž ta logika mně připadala příliš nejistá, čímž jsem byl posedlý kdysi dávno po maturitě nebo ještě před maturitou. Takže my něco z té pojmovosti musíme zachovat. Ta přesnost, to je to, co potřebujeme. My nemůžeme potřebovat návrat k nějaké narativitě. Narativita patří tam, kam patří, to jest do románů, detektivek, literárních děl, ale nikoliv do vědy a nikoliv do filosofie a do teologie. Narativita sama o sobě je nevědecká, mimovědecká a nemůže nám pomoci k žádné rekonstrukci, žádné inovaci, žádnému vylepšování ani filosofie, ani teologie ani žádných jiných věd.

No ale zároveň musíme vědět, že ta pojmovost řeckého typu má některé vady a my je musíme odhalovat, čili to tady také několikrát se toho dotkneme. Teď ale jde ještě o jednu věc. Samozřejmě, abych nebyl jednostranný, tak kdysi jsem byl v septimě, v oktávě nadšenec pro symbolickou neboli matematickou logiku, tak jsem si z jedné matematicko-fyzikální knihovny vypůjčil *Principia mathematica*. A teď ke svému úžasu jsem zjistil, že sice jsou tam samé ty logické formule, a vždycky mezitím pár řádek se říká normální angličtinou. No tak od samého počátku jsem si kladl otázku, proč tam ta angličtina je. Vlastně ideální by bylo něco, jako kdyby to bylo jako hudba. Když hrajou lidi, tak nemusí do toho kecat. Samozřejmě jsou autoři, skladatelé, kteří nějak cítí trochu nedostatek, že ta hudba žádná slova nemá, tak to musí nějak kloubit dohromady a vymýšlejí opery, operety a recitály a tak dále a tak dále. Je to takové trošku divné, trošku jsme si na to zvykli. Je to bláznivé, když někdo umírá třeba dvě minuty a přitom zpívá, ale tak už jsme to vzali, ale ta hudba v zásadě nepotřebuje slova. Potřebuje italská slova, aby tam řekli, jestli je to *presto* nebo *adagio*. Také se to nějak jmenuje, pak tam musí být, patří tam jméno toho, kdo to složil, ale vlastně to není potřeba. Na CDčkách prostě máte hudbu a jenom na tom přebalu máte, co to je. Jinak tam máte jenom hudbu a hudba si stačí.

Teď je otázka, proč si ta symbolická logika nestačí. Proč to nemůže začít od samého začátku jen samými formulkami a symboly a tak dále a proč tam vždycky musíte něco říct anglicky – teda oni museli, my česky, že. A nejde to. Není žádná věda, která by si vystačila s pouhými symboly, poněvadž vždycky tam musí být nějaký odkaz na přirozený jazyk. To je dost kuriózní věc. Hudba žádný nepotřebuje, ale symbolika, matematická symbolika, ta potřebuje vždycky, aby se něco řeklo ještě jinak než matematickými znaky. To je také velmi důležité a my se musíme ptát, co to je vlastně ten jazyk, který to všechno umožňuje, dokonce i ten nejazyk nebo ten pajazyk symbolický. Co to je ten jazyk? Tedy *filosof* musí se ptát, jak to, že vůbec může filosofovat, protože myslet filosoficky znamená myslet především v řeči a myslet se dá jenom v jazyce nějakém. Předjazykové nebo mimojazykové přemýšlení, no, to je jako u zvířat, tam jestli tomu budeme říkat přemýšlení. Ale to myšlení lidské je možné jen v jazyce. A bez jazyka by nebyla možná žádná ani přesnější mytologie, natož nějaká logika, logická věda.

Co to je ten jazyk? Zase vám tohleto k tomu nemůže nikdo nic říct, jenom *filosof*, co to je jazyk. A teď si uvědomte, že například zase vy budete mít problém, budete číst začátek Janova evangelia, tam je „na počátku bylo slovo“. To je špatný překlad, tam mělo radši zůstat „na počátku byl Logos“. Všechny překlady to dělají, že tam dávají, že na počátku bylo slovo. Ale co to je *Logos*? *Logos* znamenalo řecky mnoho věcí. Kde máme tu jistotu, že na začátku Janova evangelia je *Logos* jako slovo? Ten Jan navazoval na jistou tradici, například na Filóna Alexandrijského, u něhož *Logos* je kosmická veličina.

Ale to začíná u Řeků a dokonce u presokratiků a my to najdeme třeba u Herakleita, kde je – a zase, když budete číst překlad Herakleita v tom vydání *Kratochvíl-Kossík*, tak tam zjistíte, že právě ten až naposled přendáný zlomek, až na sám konec přendáný a přeložený tak, že vlastně chápete, proč je až na konci, poněvadž to vůbec nemusíte číst, tam se vlastně nic neříká. Že vlastně tam shodili pod stůl něco, co je eminentně důležité, pokud to vyložíte jinak.

A teď je otázka, jestli určité kritérium překladu a výkladu není také, jestli tam najdete něco důležitého. A jestli může mít pravdu ten, kdo ukáže, že tam nic důležitého není. Proč to zůstalo, proč to bylo citováno,

když tam nic není? Ten zlomek vlastně není ani zlomek, je to zlomek zlomku, je to půlvěta. A tu půlvětu je třeba samozřejmě domyslet, je třeba dointerpretovat. A je potřeba to dointerpretovat v kontextu těch jiných zachovaných zlomků, moc se jich nezachovalo. Tam je takové srovnání hromady, pouhé hromady náhodně rozházených věcí na jedné straně a pak na druhé straně je *kallistos kosmos*, nejkrásnější, dobře uspořádaný svět.

A nevíte co s tím, jenomže jinde jiný zlomek říká, že všechno, co se děje, děje se podle *Logu*. A zase, Karel Svoboda, to je ten první překladatel zlomků, tam překládá „a podle této řeči“. Rozumí se Herakleitově řeči. Herakleitos řekne, že podle jeho řeči se děje všechno, co se děje. To je prostě subjektivismus, který tam nemá u těch presokratiků co dělat. Že to tam vkládá svou filosofii teda moderní překladatel dvacátého století, kterému se zdá, že to tam je. Někdy je to možné, například Patočka dělá takový anachronismus, když vykládá *apeiron* Anaximandrovo a vykládá to fenomenologicky. Samozřejmě fenomenologie teda, to je anachronismus teda *non plus ultra* dávat fenomenologii do presokratiků. Ale je to zajímavé, proč ne. Jenom nesmí tvrdit, že to takhle myslel Herakleitos, že to takhle myslel Anaximandros.

No a tak podobně u toho Herakleita jde o výklad. Vždycky jenom ten výklad, který ale to nivelizuje tak, že vlastně tam nic nenechá, je určitě špatně. Proč, k čemu bychom si ten zlomek připomínali? Tedy já to vykládám tak, a většina tedy to vykládá tak, že bez *Logu* by i nejkrásnější svět byl pouhou hromadou náhodně rozházených věcí. Čili *Logos* je to, co dělá z pouhé hromady nejkrásnější svět, *kallistos kosmos*. Tohleto, i když už zapomíná na spoustu věcí, a Aristoteles opravdu neznal podrobně, tak my máme teď vydané zlomky několikrát, různí autoři to dali dohromady, takže my to teď máme, Aristoteles to neměl tak krásně po ruce. Čili tam se to tradovalo většinou jen ústně, možná že některé knihy ještě tehdy existovaly nebo ty rukopisy, ale rozhodně neměl nikdo všechny pohromadě, to teprve potom v Alexandrijské knihovně se to dávalo dohromady.

Aristoteles přece jenom tu myšlenku zachoval ve svých, nemýlím-li se, *Analytikách*, kde říká, že...

Aristoteles má takovou metodu, jak zkoumat skutečnost, tak skoro jako analytická chemie, že vždycky tam přidáte něco a zjistíte, co to udělá, tak to odškrtnete a jdete zase dál, přidáte další něco. Přesně je takový klíč, jak se dopídit, co to je za minerál. Tak podobně Aristoteles klade otázky. A tak když má vyzkoumat nějakou skutečnost, tak má jistý takový postup.

No a teď na tom jednom místě mu šlo o to, zda lze dělit *Logos*. To je nápad. Je vám jasné, že to nemůže být slovo, jenom slovo. Musí být *Logos*. Musíme to nechat na *Logu*. Uvidíte proč, tam dojdeme k tomu slovu, ale až nakonec. No a kde se to naučil? U Demokrita, protože Demokritos také rozdělil, respektive rozsekal to *hen kai pan*, jedno a veškeré, rozsekal to parmenidovské na ty malinké atomy. A toto strašně nadchlo Aristotela, to je taková vědecká práce. Tak podobným způsobem se ptá, zda lze takto rozdělit, rozsekat *Logos*.

A teď říká: no, jde dělit *Logos*. Máme tady knihu, ta má *Logos*. Ta kniha má kapitoly a každá kapitola má taky *Logos*. Čili my jsme *Logos* knihy mohli dělit na *Logos* jednotlivých kapitol. Můžeme dále dělit? Tak už tím se ukázalo, že lze dělit *Logos*. Můžeme dále dělit *Logos*? Můžeme. Každá kapitola má odstavce. Každý odstavec má *Logos*, čili bylo možno dělit *Logos* dále. Můžeme dělit odstavce? Ano, na jednotlivé věty. Každá věta má *Logos*. Můžeme dělit. Dělíme větu? Ano, na slova. Každé slovo má *Logos*. A teď klade otázku Aristoteles: můžeme dále dělit slovo? Ano, můžeme, ale pak už tam žádný *logos* není. Tady se vlastně přihlásil k té myšlence Hérakleitově, že slovo není pouze skupina hlásek nebo skupina písmen, podle toho, jestli mluvíme nebo čteme, ale že z té hromádky písmen teprve *logos* dělá slovo.

Tady vidíte, jak ta tradice tam šla pořád, ještě tam byl zbytek, že *logos* je to, co z nějaké pouhé hromádky, ať už hlásek, zvuků nebo písmen, dělá slovo. Co sjednocuje tu hromádku v celek. Čili *logos* je to, co sjednocuje, co integruje. A to také vyplývá z toho, když víme, od čeho je odvozeno slovo *logos*. Je to odvozeno od *legein*, což původně znamená sbírat. A je to odvozeno už ze sanskrtu, takže i latinské *legere*, které znamená ne mluvit, nýbrž číst, zase znamená také sbírat. Nám ještě říkal latinář, že to musíme pamatovat tak, že vlastně *legere* znamená sbírat písmenka. Že je sebereme, ale teď jde o to, že

my nemáme řádné slovo. Sbírat může znamenat hromadit, ale nejde o to hromadit.

Ted' si vzpomeňte, jak sbíráte houby. Když jdete do lesa, jak sbíráte houby? Vy je nehromadíte. Vy neuděláte takhle a neshrnete celý les pohromadě. Vy nejdřív musíte vybrat z toho lesa a pak teprve dávat na hromádku nebo do košíku. Čili to *legere* nebo *legein*, ale také německé *lesen* (to je také číst, pokud znáte německy), ale původně to také je ze sanskrtu, to jsou indogermánské nebo indoevropské, jak my říkáme raději, kořeny, to původně znamenalo skutečně sbírat. Takže *Weinlese* je německy sběr vína neboli vinobraní a *Holzlese* probírka lesa, když se čistí les, a podobně.

Tady vidíme, že překlad toho *logos* a *legein* jako slovo nemůžeme jednoznačně doporučit, protože to mělo významů mnoho a ten původní význam je něco jiného než slovo, protože i to slovo potřebuje *logos*, aby bylo slovem. Takže tady...